

NUTQ RIVOJLANISHINING KECHIKISHI

Lug'inbekov Muhammadali Tursunbek o'g'li

Qo'qon Universiteti Andijon filiali

Tibbiyot fakulteti Davolash ishi 25-37 guruh talabasi

lugunbekovmuhammadali@gmail.com <tel:+998700372323>

Annotatsiya: Mazkur maqolada bolalarda nutq rivojlanishining kechikishi, uning asosiy sabablari va klinik belgilari yoritilgan. Nutq rivojlanishining kechikishi bolaning aqliy, psixologik va ijtimoiy rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shuningdek, erta tashxis, logopedik va pedagogik yondashuvlarning ahamiyati tahlil qilinadi. Mavzu pediatriya va bolalar nevrologiyasida dolzarb hisoblanadi.

Kalitso'zlar: nutq rivojlanishining kechikishi, bolalar, logopediya, erta tashxis, pediatriya

Аннотация: В статье рассматривается задержка речевого развития у детей, её основные причины и клинические проявления. Задержка речевого развития может отрицательно влиять на умственное, психологическое и социальное развитие ребёнка. Особое внимание уделено ранней диагностике и логопедическим методам коррекции. Данная тема является актуальной в педиатрии и детской неврологии.

Ключевые слова: задержка речевого развития, дети, логопедия, ранняя диагностика, педиатрия

Annotation: This article examines delayed speech development in children, its main causes, and clinical features. Delayed speech development can negatively affect a child's cognitive, psychological, and social development. The importance of

early diagnosis and speech therapy interventions is also analyzed. This topic is relevant in pediatrics and child neurology.

Keywords: delayed speech development, children, speech therapy, early diagnosis, pediatrics

Kirish

Bolalar nutqi rivojlanishi ularning umumiy psixik, aqliy va ijtimoiy shakllanishida muhim o‘rin egallaydi. Nutq orqali bola atrof-muhitni anglaydi, o‘z fikrini ifodalaydi va ijtimoiy munosabatlarga kirishadi. Shu sababli nutq rivojlanishidagi har qanday og‘ish bolaning shaxs sifatida shakllanishiga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Zamonaviy pediatriya va bolalar nevrologiyasida nutq rivojlanishining kechikishi keng tarqalgan muammolardan biri bo‘lib, u erta yoshdagi bolalarda tobora ko‘proq uchramoqda.

Nutq rivojlanishining kechikishi deganda bolaning yoshiga mos nutq ko‘nikmalarining yetarli darajada shakllanmasligi tushuniladi. Bu holat so‘z boyligining kamligi, tovushlarni noto‘g‘ri talaffuz qilish, oddiy gaplarni tuza olmaslik yoki umuman nutqning yo‘qligi bilan namoyon bo‘lishi mumkin. Nutq kechikishi mustaqil muammo bo‘lishi yoki boshqa nevrologik, eshitish, aqliy rivojlanish buzilishlari bilan bog‘liq holda yuzaga kelishi mumkin.

Ilmiy tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, nutq rivojlanishining kechikishiga irsiy omillar, markaziy asab tizimining yetilmaganligi, prenatal va perinatal davrdagi asoratlar, eshitish nuqsonlari, shuningdek, bolaning ijtimoiy muhitdagi yetarli muloqotga ega bo‘lmasligi sabab bo‘lishi mumkin. Bundan tashqari, zamonaviy hayotda gadjetlardan haddan tashqari foydalanish va jonli muloqotning kamayishi ham nutq rivojlanishiga salbiy ta’sir ko‘rsatayotgani qayd etilmoqda.

Nutq rivojlanishidagi kechikish bolaning kelgusida o‘qish, yozish va ijtimoiy moslashuv jarayonlarida qiyinchiliklarga duch kelishiga olib kelishi mumkin. Shu bois ushbu muammoni erta aniqlash va o‘z vaqtida korreksiya qilish juda muhim

hisoblanadi. Erta tashxis qo'yish, logopedik mashg'ulotlar, psixologik va pedagogik yordam orqali ko'plab bolalarda nutq rivojlanishini sezilarli darajada yaxshilash mumkin.

Mazkur ishda nutq rivojlanishining kechikishi tushunchasi, uning asosiy sabablari, klinik belgilari hamda erta aralashuvning ahamiyati yoritiladi. Mavzuni chuqur o'rganish pediatriklar, logopedlar va ota-onalar uchun amaliy ahamiyatga ega bo'lib, bolalarning to'laqonli rivojlanishini ta'minlashga xizmat qiladi.

Muhokama

Nutq rivojlanishining kechikishi bolalik davrida tez-tez uchraydigan va ko'p omilli muammo hisoblanadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ushbu holat nafaqat nutq apparati faoliyati bilan, balki markaziy asab tizimining yetilishi, eshitish qobiliyati, kognitiv rivojlanish va ijtimoiy muhit bilan ham chambarchas bog'liqdir. Shu sababli nutq kechikishini baholashda kompleks yondashuv muhim ahamiyat kasb etadi.

Muhokama davomida aniqlanishicha, nutq rivojlanishining kechikishi ko'pincha 2–5 yosh oralig'ida yaqqol namoyon bo'ladi. Aynan shu davrda bolaning so'z boyligi tez kengayishi va grammatik tuzilmalar shakllanishi lozim. Agar bu jarayon yetarli darajada kechmasa, nutq kechikishi haqida gumon paydo bo'ladi. Bunday holatlarda ota-onalarning vaqtida mutaxassisga murojaat qilmasligi muammoning chuqurlashuviga olib kelishi mumkin.

Shuningdek, muhokama natijalariga ko'ra, nutq rivojlanishining kechikishiga olib keluvchi asosiy omillar orasida prenatal va perinatal asoratlar, tug'ruqdagi gipoksiya, erta yoshda o'tkazilgan neyroinfeksiyalar ham muhim o'rin tutadi. Eshitish analizatori faoliyatining buzilishi ham nutqning shakllanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi, chunki bola tovushlarni eshitish va taqlid qilish orqali nutqni o'rganadi.

Ijtimoiy omillar ham alohida e'tiborga loyiq. Bolaning kattalar va tengdoshlar bilan yetarli muloqot qilmasligi, ekran qurilmalariga haddan tashqari bog'lanib qolishi nutq faolligining pasayishiga sabab bo'lishi mumkin. Aksincha, boy nutq muhiti, ota-onalarning faol muloqoti va kitob o'qib berishi nutq rivojlanishini rag'batlantiruvchi omillar sifatida baholanadi.

Muhokama shuni ko'rsatadiki, nutq rivojlanishining kechikishini erta aniqlash va korreksiya qilish yuqori samaradorlikka ega. Logoped, nevrolog, pediatr va psixolog hamkorligida olib borilgan kompleks yondashuv bolalarda nutq ko'nikmalarining yaxshilanishiga olib keladi. Shu sababli profilaktik ko'riklar va ota-onalarni xabardor qilish muhim ahamiyat kasb etadi.

Adabiyotlar tahlili

Nutq rivojlanishining kechikishi masalasi pediatriya, logopediya va bolalar nevrologiyasi sohalarida keng o'rganilgan. O'rganilgan adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, nutq kechikishi ko'p omilli bo'lib, uning kelib chiqishida irsiy omillar, asab tizimining rivojlanishidagi kechikishlar, eshitish buzilishlari, psixologik va ijtimoiy muhitning yetarli emasligi muhim rol o'ynaydi.

Mahalliy adabiyotlarda nutq rivojlanishi ko'pincha bolalarning tug'ruqdan keyingi davrdagi sog'lig'i, ovqatlanish sifati va oilaviy muhit bilan bog'liq holda tahlil qilingan. Masalan, O'zbekiston sharoitida olib borilgan tadqiqotlar nutq kechikishining asosan erta yoshdagi infeksiyon kasalliklar, prenatal va perinatal omillar, shuningdek, ota-onalarning muloqotdagi faolligini kamaytirishi natijasida yuzaga kelishini ko'rsatadi. Bu mualliflar nutq kechikishini aniqlashda pediatrik ko'rik va logopedik tekshiruvlarning ahamiyatini ta'kidlaydi.

Xorijiy manbalarda esa nutq rivojlanishining kechikishi diagnostikasi va korreksiyasiga katta e'tibor berilgan. Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti (JSST) va boshqa xalqaro tashkilotlar nutq va til rivojlanishini baholash bo'yicha standartlar va yo'riqnomalar ishlab chiqqan. Ular nutq kechikishini aniqlashda rivojlanishning

normal me'yorlarini belgilash, shuningdek, erta aralashuvning samaradorligini ta'kidlaydi. Shuningdek, nutq kechikishi bilan bog'liq psixologik muammolar, o'quv qiyinchiliklari va ijtimoiy moslashuvdagi buzilishlar haqida ham ilmiy ishlar mavjud.

Logopediya sohasidagi adabiyotlar nutq kechikishini davolashda individual yondashuv va turli metodikalarni qo'llash zarurligini ko'rsatadi. Masalan, nutqni rivojlantirish bo'yicha mashqlar, artikulyatsion gimnastika, tovushlarni to'g'ri talaffuz qilish bo'yicha mashqlar, shuningdek, psixologik qo'llab-quvvatlash muhim ahamiyat kasb etadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, erta bosqichda boshlangan logopedik korreksiya nutqning normaga yaqinlashishiga olib keladi.

Shunday qilib, adabiyotlar tahlili nutq rivojlanishining kechikishi murakkab va ko'p omilli muammo ekanligini tasdiqlaydi. Bu muammoni hal etishda pediatriklar, logopedlar, psixologlar va ota-onalar hamkorligi, shuningdek, erta tashxis va davolashning dolzarbligi yana bir bor ta'kidlanadi.

Natija

Nutq rivojlanishining kechikishi bolalar salomatligida keng tarqalgan va ko'p omilli muammo sifatida aniqlanadi. O'rganilgan adabiyotlar va tahlillar shuni ko'rsatadiki, nutq kechikishi nafaqat markaziy asab tizimi va eshitish buzilishlari bilan, balki ijtimoiy muhit, ota-ona bilan muloqotning yetishmasligi, prenatal va perinatal omillar hamda irsiy xususiyatlar bilan ham bog'liq.

Tadqiqotlar natijasida nutq rivojlanishidagi kechikish ko'pincha 2–5 yosh oralig'ida aniqlanadi, bu davrda so'z boyligi va grammatika tez rivojlanishi kerak bo'lgan davr hisoblanadi. Kechikish holatida bola so'z boyligi kam bo'ladi, oddiy gaplarni tuza olmaydi yoki umuman nutq yo'q bo'lishi mumkin. Shuningdek, nutq kechikishi bolaning ijtimoiy moslashuvi va o'quv jarayoniga ham salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, nutq kechikishini erta aniqlash va logopedik korreksiya qilish yuqori samaradorlikka ega. Erta boshlangan davolash va muvofiq pedagogik yordam bolalarda nutq ko'nikmalarini sezilarli darajada yaxshilaydi. Shu sababli pediater, logoped va psixologlar hamkorligida bolalarning nutq rivojlanishi doimiy ravishda kuzatib borilishi zarur.

Xulosa qilib aytganda, nutq rivojlanishining kechikishi bolaning umumiy rivojlanishiga salbiy ta'sir qilishi mumkin bo'lgan muhim muammo bo'lib, uning oldini olish va davolashda profilaktika, erta tashxis va kompleks yondashuv muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. **Baranov A.A.** *Pediatrics*. — Moskva: GEOTAR-Media, 2018.
2. **Maslov D.S.** *Bolalar kasalliklari*. — Moskva: Meditsina, 2016.
3. **Nelson W.E., Behrman R.E., Kliegman R.M., Jenson H.B.** *Nelson Textbook of Pediatrics*. — 21st ed. — Philadelphia: Elsevier, 2020.
4. **Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti (JSST).** *Child Growth Standards*. — Geneva, 2006.
5. **Hay W.W., Levin M.J., Deterding R.R., Abzug M.J.** *Current Diagnosis & Treatment: Pediatrics*. — New York: McGraw-Hill, 2019.
6. **Ismoilov S.I., Rahmonov B.A.** *Pediatrics asoslari*. — Toshkent: O'zbekiston, 2017.
7. **UNICEF.** *Early Childhood Development*. — New York, 2019.
8. **Polin R.A., Abman S.H., Rowitch D.H., Benitz W.E.** *Fetal and Neonatal Physiology*. — 5th ed. — Philadelphia: Elsevier, 2017.
9. **B. V. Levina, N. A. Yakovleva.** *Logopediya va nutq buzilishlari*. — Moskva: Meditsina, 2019.
10. **T. V. Shchukina.** *Bolalarda nutq buzilishlari: tashxis va davolash*. — Moskva: Akademiya, 2020.
11. **American Speech-Language-Hearing Association (ASHA).** *Speech Sound Disorders*. — 2021.